

III. ФУНКЦІОНАЛЬНА СЕМАНТИКА ЛЕКСИЧНИХ ОДИНИЦЬ. ТЕОРІЯ НОМІНАЦІЇ

Ірина Грачова
(Вінниця)

УДК 811.111'36-112

СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНА СВОЄРІДНІСТЬ КЛАСУ СЛІВ-КВАНТИФІКАТОРІВ: ДІАХРОННИЙ АСПЕКТ

У зв'язку з розвитком нових напрямів у мовознавстві, таких як когнітивна та корпусна лінгвістика, прагмалінгвістика, діахроністи отримали новий інструментарій і базу даних для ще точнішого визначення векторів розвитку мови загалом і конкретних явищ зокрема, у напрямку вдосконалення засобів вираження думки й розвитку компенсаторного потенціалу заміщення тих одиниць чи структур, які спрощуються або зникають під дією чинників економії мовних зусиль у динамічному та спонтанному спілкуванні або в специфічних умовах міжкультурної взаємодії (Д. Герертс, Ф. Кифер, Р. Лангакер, Ф. Растье та інші). Кількісні модифікатори (квантифікатори) привертають постійну увагу дослідників як на матеріалі англійської мови, так й інших мов (В. В. Безрукова, Д. Болінджер, В. Гонсалес-Діас, С. Н. Кішко, І. Кіршбаум, А. Г. Колесник, І. Ю. Кутейш, А. Е. Левицький, В. Ленкер, Ю.Ф. Лях, Б. Мендес-Найя, М. Нягу, К. Параді, І. І. Туранський, М. Трауготт, Р. Хервіг та інші).

Дослідження лексики на позначення категорії невизначеної кількості в її історичному розвитку в різні періоди існування англійської мови є вагомим, а сьогодні набуває особливої **актуальності**, бо галузь історичного мовознавства знаходиться в умовах певної стагнації. На тлі мінливої парадигми нинішньої лінгвістики з'являються поодинокі дослідження, присвячені розробці діахронних проблем германістики. **Метою статті** є дослідження структурно-семантичної своєрідності сполучуваності квантифікаторів у мові середньо- та ранньо-новоанглійського періодів. **Предметом** є лексична сполучуваність класу слів-квантифікаторів, яка є ключовим поняттям у вченні про лексико-семантичну систему мови.

Традиційне уявлення про мову як про органічну єдність, що існує в колективній свідомості як абстрактна система, пов'язано з ім'ям Ф. де Соссюра. Саме він писав про повну взаємозалежність усіх елементів у мові, стверджуючи, що кожен елемент визначається своїми відношеннями зі всіма іншими мовними одиницями. Сполучуваність можна кваліфікувати як найважливіший засіб визначення семантики слова.

У вітчизняному мовознавстві проблему сполучуваності слів уперше порушив І. Є. Анічков, який побудував класифікацію словосполучень на основі структурних ознак частин мови і характерних для них синтаксичних функцій [1, с. 5]. Жодне слово не може вступати в сполучення з будь-яким іншим словом; кожне слово сполучається з обмеженою кількістю інших слів, і в кожному випадку межі можуть і повинні бути знайдені та встановлені [2, с. 108]. Отже, абсолютно вільних словосполучень у мові не існує, лексичні значення зумовлені семантичним, лексичним або іншим контекстом.

Об'єктом нашої уваги є слова-квантифікатори (*each, every, most, more, little, less, few, several*), які є менш уживаними в досліджуваних пам'ятках, проте виявилися цікавим матеріалом для аналізу їхньої структурно-лексичної сполучуваності.

Отже, велика кількість середньоанглійських графічних форм квантифікаторів *every* та *each*, а саме, *euery, ech, eurich, auer-alc, eache, euch, euerich, euerych, æuerælcne, æuerælc, alche, ælc, uche, everichoon, echoon* є результатом діалектної дивергентності. Фактичний матеріал дослідження засвідчує, що протягом ранньосередньоанглійського періоду переважає давньоанглійський варіант *ælc*. Це підтверджує матеріал пам'ятки "Вrut", де на позначення досліджуваних одиниць зафіксовано лише варіант *ælc*. Пор.: (1) *ср.-англ. and*

wenden riht ((to)) Eouerwic; and an *ælche side*; þa burh gunnen (4, 474) – “І повернувся прямо до Еоервіка, та на кожній стороні; місто починалося”.

У давньоанглійській мові слова *every* та *each* були граматично тотожними, і лише в середньоанглійській вони поступово нарощують диференційні семантичні та функціональні ознаки. У пам’ятці “The Owl and Nightingale” (1250) східно-центрального діалекту зафіксовано обидва слова, проте лексема *eche* переважає, натомість в іншій пам’ятці “Paston Letters” (1422-1509) представлено лише *every*. Це вказує на діалектну дивергентність, їхнє взаємопроникнення у вживанні цих слів.

Згідно з даними Гельсінського корпусу [7, с. 206-209] та нашими спостереженнями, засвідчуємо більшу вагомість слова *each* на початку середньоанглійського періоду порівняно з *every*, проте впродовж періоду ситуація кардинально змінюється, і частотність вживання *every* збільшується.

У досліджувані періоди квантифікатори *each* та *every* зафіксовано в препозиції до злічуваних іменників в однині, що є визначальним і для сучасної англійської мови. Найчастіше ці одиниці сполучалися з такими іменниками, як: *man, day, yere, side, contrey, other, nicht, del, lond, thing, part*.

Графічно протоквантифікатор *more* на початку середньоанглійського періоду в деяких пам’ятках, зокрема “Brut” (1205), південного діалекту, був представлений переважно *mare, mære*. Проте вже трапляються поодинокі випадки форми *more*: пор.: (2) *cp.-англ. Pat ne mæi he þe no mare senden, þat gael of Brutlonde* (4, 272) – “Тому він не міг більше не відіслати цього гала з країни Брута”.

Водночас у пам’ятці “The Owl and Nightingale” (1250) вжито протиквантифікатор *more*, оскільки *to* повністю зникає у другій половині XVI ст. і *more* поєднує обидва значення, незалежно від наявності злічуваного іменника. Найчастіше цей квантифікатор зафіксовано із загальними іменниками: *reason, letters, handes, crimes, credit, distant, woman, profit, etc.*, а також з абстрактними іменниками на зразок: *pleasure, security, paine, etc.* Інтерес викликає гіпотеза У. Окульської, згідно з якою саме жінки непрямо вплинули на зміну форми *more*. На її думку, це підтверджено тим, що в XVI ст. жінкам було відкрито доступ до освіти [6, с. 161–162]. Отже, виявляється, що гендерний чинник конкурує із соціальним (освіта жінок середньовіччя).

Приклад (3) є цікавим із погляду внутрішньої семантики речення.

(3) *p.-н.-англ. Azure of gold he bare with a griffon lesse or more*; (2, 55-58) – “Герб (сера Аронсайда) був голубого кольору, розписаний грифонами *lesse or more*”.

Цю фразу вжито для визначення метричних, а не описових цілей, оскільки передбачається, що герб оздоблено більш ніж одним грифоном, проте розташування тварин невідоме. *Lesse or more* означають наявність гербів усередині, тобто менший герб розміщено в більшому для демонстрації сімейних зв’язків.

За даними У. Окульської, у XVI ст. *to* використовувалося зі злічуваними іменниками у множині й позначало більшу кількість “*more in number*” у фразах на зразок *to harolds, yeres, wordes, lordes, barges, doors*. Слово *more* поєднується з незлічуваними іменниками, позначаючи більшу кількість “*more in quantity*” у словосполученнях *more clothe, water, oyle, dust, money, corne, earth, labour, payn* [6, с. 69]. Отже, квантифікатор *more* може використовуватися як зі злічуваними, так і з незлічуваними іменниками. У ранньоновоанглійській мові перехід від *to* до *more* відбувався поступово.

У середньо- та ранньоновоанглійській періоди оточення квантифікатора *more* було представлено різними семантичними класами іменників. Зокрема, **abstract nouns** – *harm, blame, reward, grace, safety, pleasure, care, mischief, pain, security, etc.*; **collective nouns** – *folk, etc.*; **class nouns** – *days, reason, credit, thought, debate, letters, handes, store, tables, crimes, company, etc.*; nouns of materials – *blood*.

При розміщенні протоквантифікатора *little* у позиції між суб’єктом і дієсловом, напр. такими, як *know, care, think* та їхніми синонімами, усе речення отримує емпатично-негативну конотацію. Пор.: (4) *cp.-англ. and whan thei were mette to-geder and a litill knowen than be-gan*

the medle newe to enforce and harde bataile, (5, 291) – “І коли вони зустрілися разом і мало знали, що почалося заворушення, яке призвело до жахливої битви”.

У квантифікатора *a little* складник “*a*” сприймається як структурний елемент, який дозволяє цій одиниці змінити початкове значення “мала кількість” у “невелику кількість” [3, с. 7]. Вищезазначене є так само релевантним як для сучасної англійської мови, так і для ранніх етапів її розвитку.

Діагностичною ознакою квантифікатора *little* є його вживання лише з незлічуваними іменниками, зокрема *love, time, hope, none*, де він є засобом вираження недискретної мінімально-неозначеної кількості, наближеної до нуля, проте нетотожній йому. Пор.: (5) *p.-н.-англ.* You may venture *a little love* here (1, act II, scene 1).

Поняття множинного порівняння означає, що *more* та *most* використовується разом із флективною формою порівняння, що спорадично відбувалося в текстах пам’яток давньо- та початку ранньосередньоанглійської мови. Проте з розвитком системи перифрастичних порівняльних конструкцій це явище набуває узуальності, починаючи з XIV ст. з одно- або двоскладовими прикметниками [4, с. 281]. Пор.: (6) *ср.-англ.* and alle Cristen sowles, to *the most pleaser* of God and profit to my sowle (7, 389) – “Усі християнські душі – найбільше задоволення для Господа та користь для моєї душі”.

У ранньонovoанглійській мові спостережено тенденцію до використання цієї одиниці з більш ніж двоскладовими прикметниками, що є характерним для граматики сучасної англійської мови. Зокрема, (7) *p.-н.-англ.* a disease of all other, *the most dangerous* and incurable, being once seated in the spirits (3, 16).

Для початку середньоанглійського періоду характерною є прикінцева позиція досліджуваної одиниці, особливо в пам’ятці “Brut”. Пор.: (8) *ср.-англ.* Alle dæi þer ilæste; fæht mid þan *mæste* (4, 256) – “Усі дні винесли, боролися найсильніше”.

Квантифікатор *most* сполучається лише зі злічуваними іменниками у множині. За аналогією до конструкції *a many (of)*, яка використовувалася з XIII по XIX сторіччя, поширюється конструкція *a few + noun* (XIII ст.), де *a few* репрезентує “колективний іменник” і в якому *of* після *a few* імпліцитно виражений [5, с. 324].

Квантифікатор (*a*) *few* використовується лише зі злічуваними іменниками у множині й виражає мінімально-неозначену дискретну кількість.

Протоквантифікатор *lesse* у середньоанглійській мові зафіксовано подібно до *little* між S та V у препозиції до дієслова *know*, що надає реченню негативного забарвлення. Пор.: (9) *ср.-англ.* so þat I *lesse nott* the ferme therffore yerly (7, 458) – “І так я не менше знала про ферми й раніше”.

Квантифікатор *several* зафіксовано лише в ранньонovoанглійській мові, жодного прикладу у вибірці попередніх періодів не було зареєстровано. Приклад (10) ілюструє кількісне значення досліджуваного квантифікатора, що дає змогу зарахувати його до окремого класу слів. Пор.: (10) *p.-н.-англ.* together with *several other particulars*, (6, book 2, 94).

Семантика цього квантифікатора є неоднозначною, оскільки має подвійну референцію: з одного боку, він виражає поняття неозначеної кількості; а з іншого, – вказує на те, що предмети є у невеликій кількості, не більше 10 [3, с. 6]. Ця одиниця використовується лише зі злічуваними іменниками, зокрема *towns, sorts, kindes, days, provinces, grabs*.

До кінця XVI ст. досліджувані одиниці набувають диференційних ознак, що уможливило їхній окремий частиномовний статус – клас слів-квантифікаторів. Властивий середньоанглійському періоду високий ступінь дивергентності мовних одиниць та співіснування кількох літературних субстандартів пояснює графічну варіативність усіх досліджуваних лексем. Найбільшу кількість графічних форм мають квантифікатори *many, none, much, some*.

Кожна лексична одиниця має власне семантичне оточення і може сполучатися з різними лексико-граматичними класами слів, зокрема: семантичні класи дієслів – *verba declarendi, verba agitandi, verba sentiendi, verba vera, verba putandi, verba voluntaris, verba affectum*) та класи іменників – *abstract nouns, class nouns, collective nouns, material nouns*.

ЛІТЕРАТУРА

1. Аничков И. Е. Идиоматика в ряду лингвистических наук / И. Е. Аничков // Труды по языкознанию. – СПб. : Наука, 1997. – 511 с.
2. Аничков И. Е. О классификации, определениях и названиях частных языковедческих наук / И. Е. Аничков // Ученые записки ЛГПИ им. А. И. Герцена. – Т. 181. Кафедра английского языка, № 3. – Л. : ЛГПИ им. А. И. Герцена, 1958. – С. 3–44.
3. Щebetенко Е. В. Группа квантификаторов как лексико-грамматическая система выражения неопределенного количества в английском языке : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 “Германські мови (англійська)” / Е. В. Щebetенко. – М., 1977. – 16 с.
4. Mustanoja T. F. A Middle English Syntax / T. F. Mustanoja. – Helsinki : Société Néophilologique, 1960. – Part I: Parts of Speech. – 702 p.
5. Nesfield J. C. English Grammar Past and Present / J. C. Nesfield. – L. : Macmillan & Co., 1910. – 470 p.
6. Okulska U. Gender and the Formation of Modern Standard English / U. Okulska. – Frankfurt am Main : Peter Lang GmbH, 2006. – 295 p.
7. Rissanen M., Kyto M., Palander-Collin M. Early English in the Computer Age / M. Rissanen, M. Kyto, M. Palander-Collin. – Berlin – New York : Mouton de Gruyter, 1993. – 296 p.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Behn A. The Rover; or, the Banish'd Cavaliers : [Електронний ресурс]. – Режим доступу до книги : <http://darkwing.uoregon.edu/%7Erbear/rover2.html> – 2000.
2. Carle of Carlisle / Ed. by Th. Hahn Originally Published in Sir Gawain : Eleven Romances and Tales. – Kalamazoo, Michigan : Medieval Institute Publication : [Електронний ресурс] – Режим доступу до книги : <http://www.lib.rochester.edu/camelot/teams/carlefrm.htm>.
3. Daniel S. A Defence of Rhyme / Ed. by G. B. Harrison, R. Bear at the University of Oregon : [Електронний ресурс]. – Режим доступу до книги : <http://www.darkwing.uoregon.edu/~rbear/rhyme.html>.
4. Laymont Brut. – University of Virginia Library Electronic Text Center : [Електронний ресурс]. – Режим доступу до книги : <http://www.etext.virginia.edu/mideng/browse/LayBruC.html>.
5. Merlin, or the Early history of King Arthur / Ed. by H.B.Wheatley. – Ann Arbor : University of Michigan Press : [Електронний ресурс]. – Режим доступу до книги : www.hti.umich.edu/egl/c/cme/cme-dx?type=header&udno=Merlin.
6. More Th. Utopia / Transl. from the Latin by R.Robinson with introd. by J. Mezcicms / Th. More. – L. : Campbell, 1992. – 148 p.
7. Paston Letter's. Paston letters and papers of the fifteenth century / Part I. Paston family. – University of Virginia Library Electronic Text Center : [Електронний ресурс]. – Режим доступу до книги : <http://etext.lib.virginia.edu/cgi-bin/browsemixed?id=PastLett&tag=public&images/=images/miden&data=/1v1/Archie/mideng-parsed>.

У статті обґрунтовано структурно-семантичну своєрідність класу слів-квантифікаторів у мові середньо- та ранньомовноанглійського періодів, зазначені комбінаторні особливості досліджувальних лексем.

Ключові слова: квантифікатори, лексема, лексична сполучуваність, протоквантифікатори.

The article is dedicated to structural-semantic peculiarities of quantifiers in Middle and New English periods and their main combinatory possibilities were pointed.

Key-words: quantifiers, lexeme, lexical combinability, protoquantifiers.

*Оксана Драпак
(Чернівці)*

УДК 811.161.1'37

СЛОВА ЗІ СПІЛЬНИМ ФОНЕТИЧНИМ НАПОВНЕННЯМ І ВІДМІННОЮ СЕМАНТИКОЮ В УКРАЇНСЬКІЙ, АНГЛІЙСЬКІЙ ТА В ДЕЯКИХ ІНШИХ МОВАХ

Семантика лексичних одиниць зі спільним фонетичним наповненням не завжди повністю збігається у двох мовах, якими послуговуються у процесі перекладу, що іноді може істотно ускладнити механізм їхнього трактування. Тому, з огляду на інтенсивне входження до складу української мови в пострадянський період значної кількості таких слів з англійської та з інших лексичних систем, а також у зв'язку з недостатньою розбудовою цього питання, постає необхідність детального вивчення такого пласту лексики.